

סיכום

אתגרי הביטחון הלאומי של ישראל 2012-2013 - מהמתנה למדיניות יזומה

עמוס ידלין

עיקרי המאזן של שנת 2012

חמשת האתגרים המרכזיים בתחום הביטחון הלאומי שניצבו מול מדינת ישראל בשנת 2012, היו: התגרענותה הצבאית של איראן, שימור הסכמי השלום עם מצרים וירדן מול השינויים בעולם הערבי, קיומה של מלחמת אזרחים בסוריה והסכנה שהיא תוביל להתלקחות החזית הצפונית, היחסים עם הפלסטינים בשני הממדים שלהם – ניסיונות לחידוש המשא-ומתן והאתגר הצבאי מעזה, ולבסוף – שימור מעמדה הבינלאומי של ישראל.

המאזן של שנת 2012 הוא מעורב, אך נראה שרוב בו החיוב על השלילה. ממשלת ישראל שבחרה בעמדה פסיבית – עמדת המתנה הממוזערת סיכונים – צלחה את השנה ללא אירועים ביטחוניים דרמטיים הכרוכים בשינוי מצבה הגיאוגרפי של ישראל. קברניטי הביטחון הלאומי הישראלי העדיפו להתמקד בסוגיית הגרעין האיראני, ולהציבה כעניין דומיננטי הנמצא בעדיפות ובקדימות לכל סוגיה אחרת.

ההרתעה הישראלית החזקה הבטיחה שנה נוספת של שקט בגבולות ישראל, ומול אויביה הפוטנציאליים. שקט זה אפשר לישראל להמשיך לייצב את כלכלתה, ולעסוק בנושאי פנים שעניינו את הציבור והממשלה יותר מסוגיות הביטחון החיצוני.

ישראל לא יזמה תקיפה צבאית הקשורה לתוכנית הגרעין האיראנית, למרות ההערכה שהציבה הממשלה לפני הציבור הישראלי והעולם, אשר הצביעה על הצורך וההכרח בתקיפה כזו כבר בסתיו 2012. ישראל טענה שאף לא אחת מהאסטרטגיות לעצירת

תוכנית הגרעין האיראנית מצליחה לעצור את התקדמותם של האיראנים לפצצה. המשא-ומתן נכשל גם במפגשי המשא ומתן בבגדאד, באיסטנבול ובמוסקווה, הסנקציות נראות בלתי-אפקטיביות, המערכה החשאית – שאיש לא קיבל עליה אחריות – לא הייתה יעילה מספיק והמשטר האיראני נראה יציב. האסטרטגיה היחידה שנותרה, אם כך, למי שאינו מקבל את התפיסה שניתן ל"הרתיע ולהכיל" איראן גרעינית, הייתה תקיפה צבאית של תוכנית הגרעין האיראנית. שינוי באסטרטגיה הישראלית הסתמן בסוף השנה, כאשר 'הקו האדום' הישראלי השתנה מכניסה ל"אזור החסינות" – שנראה כי אליו נכנסו האיראנים כבר בסתיו 2012, עם הצבת אלפי צנטריפוגות באתר המוגן על יד קום, ל'קו האדום' שאותו הציג ראש הממשלה בעצרת הכללית של האו"ם – צבירת כמות של חומר מועשר ברמה של 20 אחוזים עבור פצצה גרעינית אחת. הקהילה הבינלאומית שהתייחסה ברצינות – לפחות במחצית הראשונה של השנה – לכוונה הישראלית לתקוף באיראן הגבירה את הסנקציות, ונראה שבפעם הראשונה בעשור האחרון הן מכוונות למגזרים משמעותיים באיראן: האנרגיה והפיננסים, ויש להן השפעה ממשית על כלכלת איראן.

הסכמי השלום של ישראל עם מצרים ועם ירדן נותרו בתוקף – וזאת על אף העברת השלטון במצרים לידי "האחים המוסלמים". חוזה השלום החזיקו מעמד גם לנוכח מבצע "עמוד ענן" – העימות הצבאי עם חמאס בעזה. הרטוריקה מקהיר נעימה פחות, הנשיא המצרי לא ביטא את המילה "ישראל" והדרגים המדיניים עדיין לא נפגשו. עם זאת, המצרים מילאו תפקיד חיובי בעימות בין ישראל לחמאס בעזה, ונראה כי הם מבינים היטב שעימות צבאי עם ישראל אינו משרת את האינטרסים שלהם.

סוריה, המדינה בעלת הצבא החזק ביותר מבין כל אויביה של ישראל, נמצאת במלחמת אזרחים המתישה ושוחקת את הצבא הסורי מבחינת סדר הכוחות, המוכנות והמורל. הצבא הסורי חמוש במאות טילים ארוכי-טווח ובאלפי רקטות המסוגלות להגיע לגוש דן, וכן בהגנה אווירית מודרנית, בנשק איכותי נגד טנקים, בקומנדו מאומן ובנשק כימי – וכל מערך הכוחות והארסנל הזה מאיים על מדינת ישראל בסוף 2012 פחות מאשר בתחילתה. החשש לזליגת מסוריה לישראל לא התממש, ולמעט פגזים ספורים, חזית הגולן וחזית לבנון נותרו שקטות.

מול הפלסטינים – נמשך הקיפאון בתהליך המדיני. מול רשות פלסטינית חלשה מבחינה פוליטית וכלכלית, אך מאתגרת את ישראל בזירה הבינלאומית ובפיוס עם חמאס, בחרה ממשלת ישראל בעמדה פסיבית המענישה את הרשות הפלסטינית במידה מתונה בהתאם למגבלות בינלאומיות, תוך מגמה לא למוטט אותה. אין ספק שהמפלה

הדיפלומטית המשמעותית ביותר לישראל היא הרוב המוחץ שבו אושר השדרוג של מדינת פלסטין באו"ם, וחוסר היכולת לגבש "רוב מוסרי" נגד המהלך.

אל מול קורת הרוח מהיציבות הביטחונית ומהשקט היחסי בגבולותיה של ישראל (מבצע "עמוד ענן" החזיר את השקט לגבול האחרון שהיה לגמרי לא-שקט השנה) ומחוז הסנקציות על איראן, בולט חוסר ההצלחה של ישראל להתקדם לפתרון שני האתגרים המרכזיים לביטחונה בטווח הארוך ולמעמדה האזורי: ההתמודדות עם איראן, ובפרט עם תוכנית הגרעין שלה, והיחסים עם הפלסטינים. איראן עדיין מתקדמת בקצב יציב לעבר שלב שבו הפריצה ליכולת גרעינית צבאית תהיה תלויה רק בהחלטה שלה לעשות כן. לשם כך נצברות באיראן כמויות גדולות של אורניום ברמת העשרה נמוכה וברמת העשרה של 20 אחוזים. גם אם, כאמור, הסנקציות המופעלות נגד איראן הפכו להיות חריפות ו"נושכות" הרבה יותר מבעבר והשפעתן הכלכלית-חברתית רבה, לא ברור עדיין האם יהיו אפקטיביות מספיק כדי להניע את המשטר האיראני לסגת משאיפותיו הגרעיניות, ולהסכים להסדר שימנע התגרענות צבאית.

על רקע התהפוכות בעולם הערבי, העמיק הקיפאון המדיני הישראלי-פלסטיני. נראה כי אין תוחלת לניסיונות להחיות משא-ומתן ייעודי על הסכם הקבע. בהעדר חלופות להסדר הקבע, גוברים גם מאפייני אי-היציבות ואי-הוודאות שבזירה הפלסטינית. משטרו של הנשיא, מחמוד עבאס, ברמאללה – נחלש. ניסיונו לאושש את מעמדו באמצעות ההישג של הכרה במדינה פלסטינית כמשקיפה באו"ם יהיה בעל השפעה קצרת-טווח בלבד, משום שעם הזמן צפוי הציבור הפלסטיני להבין שדבר מהותי לא השתנה. כל שהרשות הפלסטינית השיגה באמצעות הכרת האו"ם בה כמדינה לא-חברה היא יכולת מסוימת להציק לישראל בפורומים בינלאומיים. התוצאה תהיה, כנראה, התגברות התסכול בקרב הציבור הפלסטיני. התפתחות זו עלולה להביא לדעיכה מוחלטת של הסיכוי להגיע בעתיד ליישום של 'פתרון שתי המדינות', בפרט אם תביא להחלפה של השלטון הנוכחי ברמאללה – שהוא בן-השיח המוכר של ישראל, דוגל בפתרון מדיני של הסכסוך ומקיים עם ישראל שיתוף פעולה ביטחוני – בשלטון שיהיה הרבה פחות נוח לישראל. איום נלווה הוא התפרצות מחודשת של אלימות בין ישראל לפלסטינים, שסימניה הראשונים כבר ניכרים. באופן פרדוקסלי, לעומת זאת, בשלב זה נראה שבגבול ישראל עם רצועת עזה הושגה יציבות מסוימת, כתוצאה משולבת של סבב הלחימה בין ישראל לחמאס – מבצע "עמוד ענן" – עם השינויים שחלו בהנהגה המצרית, והתפקיד המרסן שמצרים ממלאת בזירת עזה וחצי-האי סיני.

פרמטר בעייתי ביותר במאזן השנתי הוא המשך השחיקה במעמדה הבינלאומי של ישראל, בלגיטימיות שלה ובסובלנות העולם כלפי מדיניות ההתנחלות שלה. אמנם,

ארצות הברית – בעלת־ברית חשובה ועיקרית – המשיכה להעניק לישראל תמיכה ביטחונית ודיפלומטית מרשימה. הממשל הפגין מחויבות רבה ביותר לביטחון ישראל, ומדינות רבות גיבו את ישראל במהלכה מול חמאס בעזה – מהלך שהוכר כזכותה של ישראל להגן על אזרחיה. אולם, לא ניתן להתעלם מהמשך השחיקה במעמדה של ישראל באירופה, ואף בקרב קהלים מסורתיים של תומכיה בארצות הברית. הגינויים כלפי בנייה ביהודה ושומרון ואף בירושלים הובילו – בפעם הראשונה מזה שנים ארוכות – גם לאפשרות נקיטת צעדים מעשיים נגד ישראל בעקבות הבנייה בשטחים.

הטלטלות בעולם הערבי

חלפו מעל שנתיים מאז החל גל התהפוכות בעולם הערבי – הטלטלה המכונה "האביב הערבי" – ועדיין לא ברור לאיזה כיוון אידאולוגי ופוליטי יתפתחו המשטרים במדינות ערב המרכזיות, איזו גישה אזורית וגלובלית הם יאמצו ומה תהיה מדיניותם כלפי ישראל. ההערכות שלפיהן התנועות האסלאמיות יכולות להפוך לגורם הפוליטי המרכזי התאמתו במרבית המקומות שבהם נפלו המשטרים הקודמים. אכן, הסתבר שהתנועות האסלאמיות הן המפלגות היחידות במדינות ערב שיש להן תשתית ארגונית מבוססת, לצד בסיס רחב של תמיכה עממית, הנובעת מהאופי השמרני־דתי של החברות הערביות ובייחוד מהמרכיב הכפרי שלהן, אשר מהווה עדיין חלק ניכר מהאוכלוסייה. אולם, אין בכך כדי לתת תשובה מספקת לשאלות באשר לאופי המשטר שיכוננו תנועות אלה ובאשר למדיניות שיגבשו. חשוב להבין שעולם התנועות האסלאמיות כולל קשת רחבה מאוד של דעות, והשאלה – האם ייתכן שבעולם הערבי ייכון שלטון של מפלגה אסלאמית במסגרת משטר דמוקרטי לאורך זמן – נותרת פתוחה. הדוגמאות של מצרים וטוניסיה אינן מספקות מענה לשאלה זו. מצד אחד, המפלגות האסלאמיות סיגלו לעצמן את השיח הדמוקרטי, אך מצד שני נחשפה גם נטייתן לנקוט שיטות וצעדים בלתי־דמוקרטיים, ובכלל זה דיכוי חופש הביטוי, שנועדו לבצר את כוחן. הציבור העירוני בדרך כלל ובעל הנטיות החילוניות־ליברליות יותר, הפגין בשתי המדינות הללו יכולת לעמוד על המשמר ולהגיב במחאה נמרצת על פעולות של הממשלות האסלאמיות, שנראו כהריגה מכללי המשחק הדמוקרטיים, ובמקרים לא־מעטים נחל הציבור הצלחה בבלימת הנטיות הרודניות. לא ברור כיצד ישפיע מאזן בלתי־יציב זה על תמונת המצב לאורך זמן. בכל אופן, כל עוד נשמרים כללי המשחק הדמוקרטיים, נראה שהמפלגות האסלאמיות שעלו לשלטון מכירות בצורך למלא את המאויים של הציבור שזיכה אותן במעמדן החדש, כדי לשמור עליו. מרביתם של מאויים אלה הם

בתחום החברתי-כלכלי, אם כי הם מתייחסים גם לתחום של מדיניות החוץ והביטחון משום שהציבור, שהוא על פי רוב לאומני, סולד מהשפעות זרות.

לצד שני גורמי כוח מרכזיים אלה – המפלגות האסלאמיות והציבור – קיים גורם שלישי הממלא תפקיד חשוב – רשויות הממשל והממסדים הקיימים, ובמיוחד הצבא והרשות השופטת. לכולם סדר-יום משלהם, וגם הם, כמו הציבור, ממלאים תפקיד מרסן מול ממשל הנשלט על ידי מפלגה אסלאמית. גם כאן מתקיים מאזן בלתי-יציב, תוך מאבק בין השחקנים השונים. משום כך לא ברור האם המוסדות הקיימים יאבדו בהדרגה, או שמא בתהליך מהפכני ומהיר, את כוחם מול הממשלות הנשלטות על ידי אסלאמיסטים. שאלה מרכזית היא, האם התוצאה של מאבק הכוחות תהיה התמקדות במדיניות החברתית-כלכלית, או דווקא התמקדות במדיניות חוץ וביוזמה בתחום זה. אמנם, הבעיות המרכזיות שניצבות מול הממשלות מרוכזות בתחום החברתי-כלכלי, אולם ייתכן כי המשטרים החדשים יעריכו שקל יותר יהיה לקצור הצלחות ולהציג הישגים בתחומים של מדיניות החוץ, שהציבור רגיש להם. כך למשל, נשיא מצרים, מוחמד מורסי, איש "האחים המוסלמים", הציג הישגים מסוימים בתחום מדיניות החוץ תוך זמן קצר ממועד כניסתו לתפקיד, שעיקרם השגת הטבות ממדינות המערב, לצד הפגנת מדיניות מצרית עצמאית ושיקום מסוים של מעמדה המוביל של מצרים בעולם הערבי, וכן הפגין השפעה בזירה הישראלית-פלסטינית יותר מכל שחקן חיצוני אחר. מנגד, כשניסה מורסי לחולל שינויים בתחום מדיניות הפנים הוא נתקל במכשולים אדירים, בעיקר מצד הציבור.

הדילמות שמציבה הטלטלה האזורית יימשכו גם ב-2013, הן משום שהאיום על המשך קיומם של משטרים שונים שעדיין נותרו על כנם לא פג, והן משום שכיווני ההתרחשויות אינם ברורים. בסוריה התפתחה המחאה ההמונית הגורפת למלחמת אזרחים מדממת, בעלת מאפיינים של מאבק כוחות בין-עדתית. הסונים נלחמים במשטר ובמיעוטים שתומכים בו, בעיקר העלווים. הנוצרים, והכורדים, מצדם, נאבקים על מקומם בתקווה להשיג אוטונומיה הדומה לזו שממנה נהנים הכורדים בעיראק. אין לדעת איזה תרחיש יתממש – מלחמת אזרחים מתמשכת, או נפילת המשטר ועליית משטר אסלאמי. ייתכן שסוריה תיעשה מדינה כושלת שתתאפיין בחוסר יציבות מתמשך, או תתפורר למספר יחידות מדיניות, בהתאם לקווים עדתיים. לכל התרחישים השלכות כבדות-משקל על האזור בכלל, ועל ישראל בפרט. השלכות רבות-משמעות יהיו גם לערעור יציבותו של המשטר בירדן, אם כי אין עדיין איום ממשי על שרידותו, למרות שקשייו מתרבים והלחץ עליו גובר.

במקרים מסוימים, הופרכו הערכות ראשוניות ביחס להשפעת התהפוכות על מאזן הכוחות האזורי. כך למשל הניח המשטר האיראני, מטעמים מובנים, כי הטלתה האזורית משרתת את האינטרסים שלו. נראה היה שמשטרים הקשורים למערב ועוינים לאיראן נופלים ומוחלפים על ידי מפלגות אסלאמיות, שישפרו את היחסים עם המשטר האסלאמי בטהראן. אולם, הערכות אלו התבדו. התברר כי ניגוד האינטרסים הבסיסי בין מדינות ערב לבין איראן לא נחלש, ואולי אף התחזק. המרי שנתמך על ידי איראן נגד המשטר בבחריין וכן תמיכת איראן במשטר בשאר אל-אסד המותקף נתפסו בעיני הציבור הערבי הסוני כאיום איראני על הדומיננטיות הסוניית בעולם הערבי, וכניסיון לחזק את השיעים במרחב. יתר על כן, התמיכה במשטר אסד חשפה את הצביעות של המשטר האיראני, שלאורך שנים הציג את עצמו כמי שעומד לצד העמים הערביים במאבקם בשליטים הרודניים המושחתים והמדכאים. מלחמת האזרחים בסוריה הפכה להתמודדות באמצעות שלוחים (proxies) בין איראן לבין המדינות הערביות הסוניות. היערכות אזורית חדשה זו מחייבת כל שחקן מדינתי או תת-מדינתי בעולם הערבי להגדיר את הצד שאליו הוא משתייך. ניטרליות אינה באה בחשבון. קטר, שבמשך שנים תמרנה בין איראן לבין מתחרותיה, התייצבה במופגן במחנה העוין לאיראן ונטלה על עצמה תפקיד מוביל בו. חמאס, שהוא ארגון סוני ושלוחה של תנועת "האחים המוסלמים" המצרית, מצא את עצמו במצב בעייתי. מצד אחד, הנהגתו שאפה להתרחק מאיראן ומחזבאללה הלבנוני כדי לא להיתפס ברחוב הערבי כבעל-ברית של ה"רעים", אך מצד שני, עדיין לא נמצא לו מקור חלופי להספקת נשק, ולכן נאלץ לשמור על קשריו עם איראן, ולמעשה על תלותו בה.

המעבר מ-2012 ל-2013

שש מערכות בחירות, ודאיות ואפשרויות, בארצות הברית, בישראל, במצרים, באיראן, ברשות הפלסטינית ואולי אף בסוריה הן מערכות בחירות חשובות, שלעצם התקיימותן ולתוצאותיהן יהיה משקל רב. לאחריהן יהיה ברור מיהם מקבלי ההחלטות והמנהיגים שישפיעו על האופן שבו תתמודד מדינת ישראל עם אתגרי שנת 2013. נשיא ארצות הברית כבר נבחר, והוא יחל את כהונתו השנייה בשבוע השלישי של ינואר 2013. ראש הממשלה הישראלי יושבע בכנסת בפברואר או במרץ 2013. הבחירות ברשות הפלסטינית אינן נראות באופק. בינתיים, הפיוס בין פתח לחמאס אינו עמוק מספיק כדי לאפשר אותן. הבחירות באיראן יביאו להחלפת הנשיא, אך כידוע, מי שקובע את המדיניות ומקבל ההחלטות באיראן הוא המנהיג העליון, והוא ימשיך לשלוט בה בלי

קשר לתוצאות הבחירות, אולם בשל הצטברות הלחצים הכלכליים, יש גם אפשרות שהבחירות ותוצאותיהן יגרמו שוב מחאה ציבורית וטלטלות בזירה האיראנית הפנימית. במצרים ייערך סיבוב נוסף של בחירות לפרלמנט, אך הנשיא מורסי יישאר בתפקידו, והוא יתמודד בעיקר עם סוגיות פנים וכלכלה – כיצד להיענות לשאיפות ולרצונות של העם המצרי, ולקבל עזרה פיננסית נרחבת מהעולם ללא יכולת לעמוד בדרישות ממנו – הפחתת הסובסידיות וצמצום המגזר הציבורי. הסיכוי לבחירות בסוריה נראה קלוש, וגם אם משטרו של הנשיא אסד לא ישרוד וייערכו בחירות בסוריה, גם היא, כמו מצרים, תזדקק לסיוע כלכלי משמעותי לצורך שיקום ובנייה מחדש של המדינה. נראה, אם כך, שהשחקנים המרכזיים שיעסקו בשתי הבעיות המרכזיות של ביטחון ישראל, הגרעין האיראני והסוגיה הפלסטינית – חידוש תהליך השלום, הם הנשיא האמריקאי וראש ממשלת ישראל. האמון ההדדי והנכונות של מנהיגי ארצות הברית וישראל להתמודד עם האתגרים הללו, תוך בחינה מתמדת של האיומים וההזדמנויות וגיבוש מדיניות פרו-אקטיבית מתואמת – לפעמים באופן מפורש ולפעמים תוך הכרה הדדית של המדינות באילוצים ובקווים אדומים של כל אחת מהן – יאפשרו מתן מענה טוב יותר לאיומים וקידום מתואם של האינטרסים המשותפים.

לפני התמקדות בהמלצות למדיניות, כדאי להרחיב את זווית הראייה ולפרוס את מאזן ההזדמנויות והאיומים המרכזיים לשנת 2013. חשוב גם להעריך באילו אתגרים יכולה מדיניות יזומה נכונה לשנות כיווני התפתחות ולתת מענה טוב יותר לצורכי הביטחון הלאומי של ישראל.

האיומים

1. פריצת איראן לגרעין, או החלטה ישראלית או אמריקאית לתקוף באיראן:

למרות שהדיבורים על תקיפת איראן ירדו מסדר-היום הציבורי והתקשורתי עקב מערכות הבחירות בארצות הברית וב ישראל – אין ספק שהתקדמותה של איראן לעבר יכולת גרעינית צבאית היא האתגר המרכזי שמדינת ישראל תעמוד מולו גם בשנת 2013. כתוצאה מהסנקציות הקשות או כ"ביטוח נגד תקיפה", יכולים האיראנים להחליט לפרוש מאמנת NPT (למניעת תפוצתו של נשק גרעיני) ו"לפרוץ לפצצה". אך גם אם לא ינקטו צעד קיצוני כזה, בין האביב לקיץ 2013 הם יחצו את 'הקו האדום' החדש שהציב ראש ממשלת ישראל בנאומו באו"ם, אם ימשיכו בקצב ההעשרה הנוכחי ל-20 אחוזים. מובן שהאיראנים יכולים להאט את קצב ההעשרה, או להמיר את האורניום המועשר למוטות דלק, כפי שעשו בסוף שנת

2012. עם זאת, מצב שבו האיראנים עוצרים מתחת לקו האדום אך מרחיבים מאוד את מספר הצנטריפוגות ואת היקף החומר המועשר שברשותם הוא מצב מסוכן לישראל – שיאפשר פריצה איראנית לפצצה בפרק זמן קצר ביותר.

2. **עימות צבאי עם איראן ושלוחיה – חזבאללה, הג'יהאד האסלאמי הפלסטיני, ובסבירות נמוכה הרבה יותר עם חמאס – כתוצאה מתקיפה באיראן – קיים**

בסיס להערכה כי עימות כזה לא יהיה בהכרח רחב, קשה ומקיף, כפי שנוטים לתארו. זאת בשל יכולות התגובה המוגבלות של איראן, החשש שלה מהסלמה והאילוצים המוטלים על פעילות חזבאללה והארגונים הפלסטיניים, שמקורם בעיקר בחשש מהמחיר הפוליטי ומהתגובה הצבאית הישראלית. על אלה יש להוסיף את אפקט ההרתעה, שחוזק במהלך מבצע "עמוד ענן". עם זאת, על ישראל להתכונן לאפשרות של תגובה נגדה, לפחות בחלק מהגזרות הללו.

3. **שחיקת הסכמי השלום – בינתיים לא התאמתו החששות שהסכמי השלום עם**

מצרים וירדן ייפגעו באופן מהותי כתוצאה מהשפעת הזעזועים בעולם הערבי. גם דעת הקהל במדינות אלו מגלה הבנה כי שיפור המצב הכלכלי אינו עולה בקנה אחד עם חיכוך ועימות ישיר עם ישראל. אמנם, במצרים עלה לדיון נושא הנספח הצבאי של הסכם השלום עם ישראל, ודובר בצורך לערוך בו שינויים כדי לשפר את השליטה המצרית בסיני, אולם אין ערעור רציני על ההסכם עצמו. השאלה היא, מה יקרה אם המצב הכלכלי במצרים לא ישתפר, מממשל "האחים המוסלמים" לא יוכל לעמוד בהבטחותיו ותסכולו של הציבור יגבר. אפשר שאז תופנה המחאה נגד ישראל והיחסים עמה. הסכם השלום השני, עם ירדן, סובל גם הוא מקרירות היחסים בין המדינות ומאי-שביעות הרצון של המלך ממדיניותה של ישראל ביחס לתהליך השלום. אם ההתקוממות הערבית תשטוף גם את ירדן ותפגע ביציבותה – יהיה זה איום משמעותי ביותר על השקט לאורך גבולה המזרחי של ישראל, ויתחייב שינוי ניכר בסדר הכוחות ובתפיסת הביטחון והפעלת צה"ל מול גבול ירדן.

4. **בידודה המדיני של ישראל – מדיניותה של ישראל כלפי הפלסטינים בצירוף**

התחושה שישראל עומדת לפעול נגד איראן – פעולה שעלולות להיות לה השלכות חמורות על האזור ועל המערכת העולמית – פוגעות קשות במעמדה המדיני של ישראל בזירה הבינלאומית. מתפתחת הערכה שממשלת ישראל מנסה לטרפד סיכוי ליישום 'פתרון שתי המדינות', ואינה מוכנה לתרום את תרומתה לייצוב המזרח התיכון ולמניעת התפתחויות שיפגעו עד מאוד באינטרסים של העולם המערבי באזור. לצד החשיבה במונחים אלה, התעוררה חרדה מפני הסלמה באי-היציבות האזורית, על השלכותיה הבינלאומיות, בעקבות תקיפה ישראלית חד-צדדית באיראן

או גרירת ארצות הברית למערכה כזאת. בין היתר, בידודה המדיני של ישראל בא לידי ביטוי בהחלטת העצרת הכללית של האו"ם להכיר במדינה הפלסטינית כמשקיפה לא-חברה בארגון, שהתקבלה בתמיכה גורפת של ידידות מסורתיות של ישראל, ובתגובות הגיוני מקיר-לקיר להחלטתה של ממשלת ישראל להגיב למהלך החד-צדדי של הרשות הפלסטינית בבנייה נרחבת בהתנחלויות, כולל באזורים רגישים דוגמת E-1. אף מתקבל רושם שהאיחוד האירופי נמצא על סף החלטה להטיל סנקציות ממשיות על ישראל, בעיקר דרך הפרדה בין מוצרים שמקורם בישראל גופא לבין מוצרים שמקורם בהתנחלויות שבגדה המערבית. חמורה במיוחד האפשרות של הרעה ביחסים בין ישראל לבין ממשל אובמה בתקופת כהונתו השנייה. כבר בסוף 2012 בלטה העובדה, שלאחר הבחירות בארצות הברית נמנע הממשל מפעילות נמרצת למניעת החלטת עצרת האו"ם בעניין הפלסטיני, ולמיתון התגובות האירופיות לפניית הרשות לאו"ם, וזאת בניגוד למדיניותו בשנה שעברה, כאשר ביקשו הפלסטינים להביא את בקשת ההכרה בפלסטין להצבעה במועצת הביטחון. איום אמריקאי להטיל וטו על תוצאות ההצבעה סיכל אז את המהלך הפלסטיני המתוכנן. לגבי 2013, מסתמן פוטנציאל בלתי-מבוטל להתפתחות עימותים בין ישראל לבין הממשל האמריקאי סביב חידוש תהליך השלום. סכנה נוספת היא המשך הלחצים לקידום הליך DBS (החרמת ישראל ומוצריה) באירופה, שעשוי לפגוע בכלכלת ישראל.

5. התרחבות האזורים הבלתי-נשלטים – (אזורי הספר) מעבר לגבולות ישראל

– תופעת היחלשותו של השלטון המרכזי מתבטאת, למשל, בריק השלטוני בחצי-האי סיני, אשר שואב לתוכו גורמי טרור, אסלאם קיצוני ופשע. תופעה זו עלולה להתפשט לסוריה, לגבול ברמת הגולן. אם יתערער המשטר בירדן, גם בקעת הירדן, ים המלח והערבה יכולים להפוך לגבול ביטחוני פעיל. מאגר הנשק הלא-קוננוציונלי של סוריה וכן מאגר הרקטות ארוכות-הטווח הם מקור לדאגה, ומחייבים מעקב צמוד למניעת זליגתם לארגוני טרור, כמו גם גיבוש מאזני הרתעה מול השחקנים החדשים בזירות השונות.

6. קריסת הרשות הפלסטינית ועליית כוחו של חמאס – נראה כי מוגזמים החששות

מהשתלטות חמאס על הגדה המערבית, כפי שהשתלט על רצועת עזה. זאת מפני שצה"ל שולט בגדה, ומשום שפעילות כוחות הביטחון של ישראל והרשות הפלסטינית מונעת מחמאס לפתח שם תשתית צבאית על בסיס תאי הטרור בגדה השייכים לו, ולבנות לעצמו מערך צבאי כמו שהיה ברשותו בעזה ערב השתלטותו על הרצועה. אפשר, אמנם, שיעלה בידי חמאס להשתלט מבחינה פוליטית על הגדה, כתוצאה

ממימוש התוכניות להתפייסות בין פתח לחמאס ואיחוד פוליטי מחודש של שני האזורים, אולם סבירות התממשותו של תרחיש זה היא נמוכה. התסריט הסביר יותר הוא התפתחות כאוס בעקבות קריסת הרשות הפלסטינית כתוצאה מאובדן הלגיטימיות שלה, מצב כלכלי קשה והתפרצות אלימה מחודשת.

7. **הגבלות על חופש הפעולה של ישראל בשל השפעת 'הרחוב הערבי' – הרגישות** הגוברת בחוגי השלטון במדינות ערב לתגובות של 'הרחוב' ולעמדותיו מטילה מגבלות קשות על חופש הפעולה של ישראל. כך צריכה ישראל לשקול את השלכותיהן של פעולותיה על יחסיה עם מצרים, בכל מקרה של עימות בגבול סיני ובגזרה של רצועת עזה. כבר בזמן מבצע "עמוד ענן" היה ברור שדעת הקהל במדינות ערב, ובפרט במצרים, מהווה אילוץ כבד על ההחלטה הישראלית להוסיף מרכיב קרקעי למבצע, וליתר דיוק – להימנע מפלישה קרקעית לרצועה. גורם זה גם שחק במידה רבה את האפקטיביות של האיום הישראלי להרחיב את המבצע באמצעות כניסה של כוחות קרקע לרצועת עזה.

8. **הגבלות על חופש הפעולה הישראלי בשל חשש מִמְדָּה-לגיטימציה נוספת של ישראל ומדיניותה – הקיפאון** בערוץ הפלסטיני, לצד הביקורת הבינלאומית החריפה שהוטחה בישראל בעקבות הלחימה ברצועת עזה במהלך מבצע "עופרת יצוקה" (ובפרט דו"ח גולדסטון), מוסיפים אילוצים על חופש הפעולה הצבאי של ישראל. פעולתם של אילוצים אלה הומחשה במבצע "עמוד ענן". מספר רב של מטרות, אולי מעבר לנחוץ, נפסל מחשש לתגובה בינלאומית בוטה והאצת תהליך הדֶּה-לגיטימציה.

9. **התעצמות בעיות הביטחון השוטף – התוצאה הסבירה של חלק גדול מההתפתחויות** עלולה להיות התעצמות בעיות הביטחון השוטף בגזרות השונות. חצי-האי סיני ממשיך להיות מוקד של טרור פוטנציאלי – ג'יהאדיסטי, פלסטיני ושילוב של שני אלה. לא נראה כי הממשל המצרי נחוש להעניק "טיפול שורש" לבעיה של חולשת השליטה בסיני, וניתן לזהות סימנים ראשונים לבעיה דומה המתפתחת בגבול ישראל-סוריה. עד כה, חימוש שנפל בשטח ישראל היה תוצר לוואי של המאבק בין המורדים והמשטר, אולם הגורמים הג'יהאדיסטיים בקרב המורדים עלולים להפנות במודע חלק מתשומת-לבם גם לישראל, בייחוד על רקע התגברות הכאוס בסוריה. נוסף לכך, לא ברור עד כמה השקט היחסי השורר בגזרת רצועת עזה מאז תום סבב הלחימה האחרון באזור יישאר יציב ובר-קיימא לאורך זמן, או שכבר במהלך 2013 תשוב ותשתלט בגזרה הדינמיקה השגורה של כרסום הגורמים המרסנים, וקבוצות חמושות קיצוניות מחמאס ישובו לפעילות נגד ישראל ויחדשו את הירי אל מעבר

לגבול הרצועה, בעוד חמאס לא יצליח לדכא פעילות זו, או יבחר להימנע מעימות מקיף עם אותם פלגים. לבסוף, הסיכויים לפריצת אינתיפאדה שלישית בגדה המערבית בחודשים הקרובים אינם גבוהים, הן עקב מאמצי הרשות לבלום נטיות לוחמניות ולהרגיע את השטח, והן בשל האווירה הציבורית הפלסטינית שאינה ששה אלי עימות, אולם רמת התסכול המורגשת בגדה היא גבוהה. המתח ניכר בעלייה בהיקף הפעילות האלימה מצד פלסטינים, וכן בריבוי פעולות "תג מחיר" של מתנחלים קיצוניים. האירועים האלימים עלולים להתפתח לכלל התפרצויות נרחבות יותר. ההרתעה ההדדית בגבול לבנון בין ישראל לחזבאללה עדיין יציבה, אך התפתחויות מול איראן יכולות, כאמור, לערער גם יציבות זו.

ההזדמנויות

לצד איומים, המצב הנוכחי במזרח התיכון יוצר עבור ישראל גם הזדמנויות בתחומים שונים.

1. **אפשרות לשינוי המשטר בסוריה** – נפילת משטר אסד בסוריה תפגע קשות ב'ציר ההתנגדות', שבהנהגת איראן. למרות שסביר להניח כי איראן תמצא תחליפים חלקיים לסוריה כנתיב להעברת סיוע לוגיסטי לחזבאללה ולפלגים פלסטיניים, תתקשה טהראן להמשיך לקיים חלק מהקשרים עם ארגונים אלה. חזבאללה ייפגע במיוחד, משום שסוריה הייתה עבורו מקור מרכזי להספקת נשק. נוסף לכך, מלחמת האזרחים בסוריה פוגעת מאוד בצבא הסורי. ספק אם צבא זה יוכל להשתתף בעימות צבאי משמעותי עם ישראל בעתיד הנראה לעין.
2. **החמרת העימות בין איראן לבין המדינות הערביות הסוניות** – שני המחנות מנהלים בעצם מלחמה על אדמת סוריה באמצעות גורמים שלוחים. המדינות הסוניות, בעיקר ערב הסעודית וקטר, מספקות סיוע צבאי למורדים במשטר, בעוד איראן וחזבאללה מסייעות למשטר במלחמת ההישרדות. חלוקת תפקידים זו מבטאת ומחזקת אינטרסים המשותפים לישראל ולמדינות הסוניות, שאולי ישתקפו גם בנכונות מצידן לשתף פעולה עם ישראל במערכה נגד תוכנית הגרעין האיראנית. העולם הסוני – חלקו מקצין עם התחזקות גורמי אסלאם קיצוני סלפי וגורמי אל-קאעדה, אך חלקו האחר – מתון, חילוני ופרו-מערבי. האתגר לשתף פעולה עם האסלאם הסוני המתון יותר שמדינות המערב תומכות בו הוא תחום שבו ראוי לחפש הזדמנויות, ולקדם בריתות חדשות.

3. **אינטרסים משותפים עם טורקיה** – מדיניות "אפס בעיות" של ממשלת טורקיה, שבמסגרתה היא פיתחה את יחסיה עם סוריה ואיראן, קרסה בעקבות התפתחויות "האביב הערבי". בין ממשל אסד וטורקיה נוצר עימות, בשל תמיכתה של טורקיה באופוזיציה למשטר הסורי. גם התחרות בין אנקרה לטהראן על בכורה אזורית שבה ועלתה על פני השטח. טורקיה נמצאת במצב שבו עליה לגבש מחדש את מדיניותה כלפי מדינות האזור ומאזן הכוחות בו. על רקע זה שבים ומתבהרים האינטרסים המשותפים לטורקיה ולישראל, שעיקרם קידום החלפת המשטר בסוריה וייצוב המדינה, וכן בלימת התקדמותה של איראן לעבר הגרעין.

4. **אינטרסים משותפים עם מצרים** – האילוצים שבמסגרתם פועל ממשל "האחים המוסלמים" במצרים משקפים כמה אינטרסים משותפים לישראל ומצרים. ראשית, הצורך המיידי של הנשיא מורסי הוא לשפר את מצבה הכלכלי של מצרים, ולכן הוא נזקק לסיוע מהמערב. שיתוף פעולה עם ישראל בייצוב המצב בזירה הפלסטינית יקל עליו בהשגת הסיוע הנדרש. שנית, הקרבה הרעיונית של "האחים המוסלמים" לחמאס, לצד הצורך בשיקום מעמדה של מצרים בעולם הערבי, מחזקים את יכולתה של מצרים להשפיע על המתרחש ברצועת עזה, ולרסן גורמים המבקשים להסלים את העימות עם ישראל. מבחינתה של מצרים, יכולתה להשפיע על ישראל באמצעות הידברות ושיתוף פעולה היא נכס שמחזק את מעמדה בעולם הערבי ובזירה העולמית. נוסף לכך, לשתי המדינות אינטרס משותף לחזק את השליטה המצרית בסיני ולמנוע את פעילותן של קבוצות חמושות באזור זה. כל אלה יוצרים מסד שיקולים המאפשר להנהגה המצרית להתגבר על הסתייגות אידאולוגית-דתית מישראל, ולקיים עמה מערכת יחסים פרגמטית.

5. **הבנה והכרה בינלאומית בבעיות הביטחון של ישראל** – בשני המבצעים בעזה, גם ב"עופרת יצוקה" וגם ב"עמוד ענן", התברר שכאשר ישראל פועלת בצורה מידתית נגד ארגונים כמו חמאס ו"הג'יהאד האסלאמי", כלומר, תוך פגיעה מזערית באזרחים, בלוח-זמנים קצר וללא מהלך קרקעי מסבך, היא זוכה לתמיכה משמעותית ולחופש פעולה מצד ממשלות המערב. הסתבר גם שבעימותים כאלה זוכים אולי ארגונים כמו חמאס לאהדת הציבור המקומי, אך רק לתמיכה מעשית מועטה מהממשלות הערביות.

6. **פוטנציאל לחידוש התהליך המדיני עם הפלסטינים** – חלק מההתפתחויות האזוריות עשוי להקל את חידוש התהליך המדיני עם הפלסטינים. ההכרה במדינה הפלסטינית כחברה לא-רשמית באו"ם מהווה הישג לרשות הפלסטינית, שעשוי לאפשר לנשיא עבאס לחדש משא-ומתן עם ישראל ללא תנאים מוקדמים, כדרישתה

של ישראל, או בתנאים נוקשים פחות מאלה שהציב ושנדחו על ידי ישראל. מעמדה המחוזק של מצרים בזירה האזורית עשוי לאפשר לה לגבות את חזרתה של הרשות הפלסטינית לשולחן הדיונים. מבחינת ישראל, המנדט המחודש להוביל מהלכים מדיניים שיוענק לממשלה שתורכב בעקבות הבחירות עשוי אף הוא להיות הזדמנות לפתוח דף חדש ביחסים עם הפלסטינים, ולחדש את הדיאלוג עם הרשות הפלסטינית. חידוש המשא-ומתן יאפשר גם לשפר את היחסים עם ארצות הברית ואירופה, ולחזק את מעמדה הבינלאומי של ישראל.

7. **עצמאות אנרגטית** – בשנת 2013 תתחזק מדינת ישראל בתחום העצמאות האנרגטית. גילויי הגז הטבעי והאצת הפקתו ב-2013 יצמצמו את התלות באנרגיה ממקורות לא-אמינים, יתמכו בצמיחה הכלכלית ויעמידו מקורות תקציביים נוספים לרשות הממשלה והציבור. נוסף לכך, ההשתחררות ההדרגתית של ארצות הברית מתלות בנפט המזרח-תיכוני – בזכות הגברת הפקת גז טבעי ונפט בתחומה בטכנולוגיות חדשות – יקטינו את תלותה בעולם הערבי ובנפט המזרח-תיכוני.

התמודדות עם האיומים, ההזדמנויות ואי-הוודאות

במציאות של אי-וודאות, שבלטה מאוד בשנים 2011-2012, נטיית הלב הרווחת היא לאמץ מדיניות של "התחפרות במקום" ופסיביות במטרה למזער סיכונים, וזאת משום שבנקיטת יוזמה גלומה רמה מסוימת של סיכון. מאז שהחלו התהפוכות בעולם הערבי, בחרה ממשלת ישראל להמתין עד ש"האבק ישקע", להגיב לאירועים כאשר הם מתרחשים ולשפר את יכולת ההגנה נגד התממשות האיומים השונים. אמנם, לזכות המדיניות הזאת נרשמו הישגים, בייחוד משום שהיא הנחתה זהירות-יתר בניהול משברים ובתגובה הצבאית להתלקחויות שאירעו במהלך השנתיים האחרונות. כך נמנעה התממשות הפוטנציאל להתערערות חריפה ביחסי ישראל-מצרים עקב תקריות בגבולה של ישראל עם חצי-האי סיני ובגזרת רצועת עזה. העימות הצבאי הרחב יחסית, היחידי שהתחולל מאז נפילת שלטון מובארכ – מבצע "עמוד ענן" – היה גם הוא מוגבל בהיקפו ושיקף זהירות זו. סיבה נוספת לפסיביות ולזהירות הייתה הקביעה האסטרטגית שלנוכח איום התגרענותה הצבאית של איראן, אין זה נכון לזיום מהלכים ולפתוח חזיתות מדיניות וצבאיות בגזרות שיסיטו את תשומת-הלב מהסוגיה החשובה ביותר – איראן.

עם זאת, על רקע מציאות דינמית ורוויית סיכונים, מדיניות שהיא פסיבית ביסודה אינה מסייעת לבלום תהליכים שליליים, ואינה מאפשרת יצירת הזדמנויות חדשות וניצול

הזדמנויות קיימות. כך, לא די במדיניות פסיבית כדי לבלום את ההשפעה השלילית על היחסים בין ישראל והעולם הערבי, הנובעת מעליית משקלה של דעת הקהל הערבית. מדיניות זו אינה מאפשרת להתמודד ביעילות עם בידודה המדיני הגובר של ישראל ועם תהליך הדה-לגיטימציה של מדיניותה, וכן אינה בולמת את גלישתה של ישראל למציאות של מדינה דו-לאומית. כמו כן היא אינה מאפשרת לנצל את ההזדמנויות לשיתוף פעולה עם העולם הערבי ועם טורקיה, שנוצרו עקב התהפוכות האזוריות.

אם כך, נחוץ לשלב במדיניותה של ישראל רכיב פרו-אקטיבי מודגש, שיאפשר למזער את הסיכונים ולנצל את ההזדמנויות שלפניה בזירה האזורית והבינלאומית. הנושאים המרכזיים שנקיטת יוזמה לגביהם תשרת היטב את האינטרסים של ישראל הם:

1. **העמקת הדיאלוג האסטרטגי עם ארצות הברית במגמה להגיע להבנה ברורה בין**

המדינות לגבי האתגר האיראני – חובה להבהיר במשותף את התשובה לשאלה "האם ומתי מוצו החלופות הלא-צבאיות מול איראן", ומתי מניעת התגרענותה הצבאית מחייבת תקיפה צבאית. יש לבחון כיצד הופכים מידע מודיעיני משותף, הבנות אסטרטגיות דומות ויעד אסטרטגי זהה ("לא לאפשר לאיראן יכולת גרעינית צבאית") להסכמות ביחס לדרך הנכונה לבלימת התוכנית – דרך פעולה שמשרתת את האינטרסים של שתי המדינות. אמון הדדי בין המנהיגים הוא הכרחי לצורך גיבוש תוכנית פעולה שתהיה מקובלת על הצדדים, ואולי אף מתואמת ביניהם.

2. **סיוע לפתרון דיפלומטי של משבר הגרעין האיראני** – לישראל יש אינטרס

בהסכם של ארצות הברית ו/או מדינות ה-P5+1 עם איראן, שבמסגרתו יוסדרו התנאים למניעת פריצתה של איראן ליכולת גרעינית צבאית. על ישראל לקיים דיאלוג נמרץ עם ארצות הברית ועם שאר המדינות השותפות למשא-ומתן עם איראן, שבמסגרתו היא תעלה רעיונות לגבי הרכיבים השונים של עסקה – בגישה חיובית כלפי האפשרות של קידום עסקה כזו, ולא במגמה לטרפד אותה. ישראל חייבת לייצר מדדים ל"עסקה סבירה" עם איראן. מדובר בפתרון שירחיק את יכולת הפריצה האיראנית למשך זמן רב ויחזק את הפיקוח – פתרון שהוא עדיף מבחינה אסטרטגית על חלופות ה"פצצה" או ה"הפצצה".

3. **חידוש התהליך המדיני בזירה הפלסטינית** – קשה יהיה להגיע לשיפור משמעותי

של יחסי ישראל עם העולם הערבי ולשיתוף פעולה אפקטיבי בהתמודדות עם אתגרים כגון תוכנית הגרעין האיראנית, ללא הנעת התהליך המדיני עם הפלסטינים. חידוש ההידברות עם הרשות הפלסטינית חשוב גם על מנת לבלום את מגמת היחלשותה של הרשות, את התחזקות חמאס על חשבונה ואת הגלישה למציאות של מדינה דו-לאומית בזירה הישראלית-פלסטינית – בייחוד במצב שבו מתגבש

אינטרס ישראלי מקביל להסדרת היחסים עם ממשלת חמאס בעזה. נכונות לשלם מחיר תמורת הנעת התהליך המדיני עם הפלסטינים יכולה לשנות את הדינמיקה השלילית הנוכחית בסביבתה הקרובה והרחוקה יותר של ישראל באזור. יש להדגיש כי המטרה של הנעת התהליך המדיני אמורה להיות שינוי אמיתי של המצב בזירה הישראלית-פלסטינית. במציאות הפוליטית הנוכחית בשני הצדדים, נמוכה הסבירות לשינוי המצב דרך התמקדות במשאומתן על הסדר הקבע, ולכן חשוב לשקול גם צעדים חד-צדדיים מתואמים בין ישראל לבין ארצות הברית ואירופה, ואף הסדרים חלקיים עם הרשות הפלסטינית, כדי לשמר את הרלוונטיות של התהליך המדיני ושל 'פתרון שתי המדינות'. ראוי למנף אפילו אי-נכונות פלסטינית להגיע להסכם במהלך משאומתן כדי לשרת את החזון של ישראל כמדינה יהודית, דמוקרטית, בטוחה ולגיטימית.

4. **בניית מערכת יחסים יציבה עם המשטר החדש במצרים** – האינטרס המשותף לישראל ולמצרים של שקט ביטחוני בסיני וברצועת עזה יכול להוות בסיס למערכת יחסים שבה יש מקום ליוזמות, הן באשר להסדרי ביטחון חדשים בסיני, והן לגבי הסדרת הפסקת האש מול חמאס ויתר הפלגים הפעילים ברצועת עזה. תיקון של הנספח הצבאי להסכם השלום עם מצרים יהיה גם אשרור של הסכם השלום כולו על ידי השלטון החדש של "האחים המוסלמים" – זהו נושא חשוב ביותר. ישראל לא תוכל להמשיך לתאם מדיניות עם הצבא המצרי בלבד; חשוב להרחיב את המגעים עם הממשלה המצרית החדשה, וכן לנסות לקיים דיאלוג גם עם הציבור המצרי, תוך ניצול המדיה החברתית.
5. **הרחבת שיתוף הפעולה עם מדינות ערב הסוניות** – נוסף להתמקדות במצרים, כדאי להתמקד לשם כך גם במדינות מפתח נוספות. בזירה הקרובה לישראל זוהי ירדן. ישראל יכולה לסייע לירדן להתמודד עם בעיותיה הכלכליות, ולעזור לה לקבל סיוע ממדינות מערביות. גם הסכמה לתפקידה של ירדן בזירה הישראלית-פלסטינית במסגרת ניסיון להחיות את התהליך המדיני עשויה להרחיב את שיתוף הפעולה בין המדינות. לגבי מדינות בסביבתה הרחוקה יותר, יש להעדיף במיוחד שיתוף פעולה עם מדינות המפרץ, במטרה להקל את בנייתה של קואליציה נגד איראן ותוכניתה הגרעינית. במסגרת זו חשוב גם לחדש את הדיאלוג על תוכנית השלום הערבית – תוכנית חשובה שיש לנסות לקדמה כבסיס למשאומתן – ולא כמסמך הקובע את הפרמטרים של השלום לפני המשאומתן עצמו.
6. **שיפור היחסים עם טורקיה** – גם כאשר קיים ספק ביחס לאפשרות שחזור מערכת היחסים שהתקיימה בין ישראל לטורקיה טרם עליית מפלגת הצדק והפיתוח לשלטון,

שיפור היחסים עם טורקיה יתרום להתמודדות עם השלכותיהן השליליות של התהפוכות בעולם הערבי, ולגיבוש קואליציה אזורית מול איראן בשיתוף ישראל. כדי לקדם יעד זה, על ממשלת ישראל ליזום מהלך שישים קץ למתח שנוצר בעקבות תקרית הספינה "מאווי מרמרה". המחירים שיידרשו מישראל לשם כך התבררו תוך כדי מגעים רבים עם טורקיה שבהם נדונה הסוגיה, ויש טעם לשלם. הדבר ימנע, למשל, מצב שבו ישראל מחמיצה הזדמנות להשתמש במשא-ומתן המתקיים בתיווך מצרי על תנאים לשקט ביטחוני בגזרת רצועת עזה לקידום הבנות גם עם ממשלת טורקיה, שרגישותה ליחסי ישראל עם חמאס ידועה.

סיכום

ישראל התמודדה בהצלחה עם אתגרי ההתקוממות הערבית בשנים 2011–2012, ונותרה אי של יציבות במזרח התיכון הסוער. עוצמתה הצבאית, זהירותה שלא להיגרר לעימותים מיותרים והברית הביטחונית והמדינית החזקה עם ארצות הברית מנעו התנגשויות מלחמתיות רחבות-היקף. גם האיומים באינתיפאדה שלישית או בגל צעדות לא-אלימות בסגנון ה"אביב הערבי" אל גבולות ישראל – לא התממשו. ההרתעה הישראלית חזקה גם מול מדינות וגם מול ארגונים לא-מדינתיים השולטים בחבלי ארץ שכנים. עם זאת, ישראל לא הסירה מעליה את האיום הפוטנציאלי הקיומי הגלום בהתגרענותה של איראן, ולא מצאה פתרון מקיף לבלימת התעצמותם של ארגוני הטרור בלבנון ובעזה. השחיקה במעמדה הבינלאומי של ישראל וקריאת התיגר על הלגיטימיות שלה הן 'עקב אכילס' של הביטחון הלאומי הישראלי בשנים האחרונות. המושג "שנת ההכרעה" הפך נדוש, ואין זה ראוי להשתמש בו ביחס לשנת 2013. עם זאת, אביב וקיץ אתגריים מאוד מצפים למדינת ישראל בשנת 2013 – תהליכים חשובים ומרכזיים הגיעו לשלב שבו נדרשות החלטות אמיצות כדי לשנות מגמות שליליות. סוגיית הגרעין האיראני, יציבותם של הסכמי השלום, המאבק הפנימי בסוריה וחידוש התהליך המדיני מול הפלסטינים יחייבו מינון נכון ושקול בין מדיניות זהירה, שיש בה מרכיב של פסיביות ותגובתיות, לבין מדיניות פרו-אקטיבית שתאפשר לישראל להתמודדות מיטבית עם האתגרים, אשר המציאות הבינלאומית בכלל והמזרח התיכון בפרט, מציבים לפניה.